

BİRİNCİ İNÖNÜ SAVAŞI'NIN ANADOLU, İSTANBUL VE DIŞ BASINDA KARŞILANIŞI VE YORUMU

İZZET ÖZTOPRAK

Türkiye Büyük Meclisi'nin açılışından önce Ocak 1920 içerisinde Ankara'da Ziraat Mektebi'nde yapılan ve Ankara Kongresi diye de anılan toplantılarda tartışılan hususlardan biri de Kuva-yı Milliye'den Düzenli Ordu'ya (Nizami Ordu) geçilmesi idi. Bu konuda Mustafa Kemal ile İsmet (İnönü) arasında yapılan görüşmelerin sonucunda üzerinde uyum sağlanan bir düşüncenin ortaya çıktığı bilinmektedir¹. Bu gelişmeden önce ise Ali Fuat Paşa'ya 9 Eylül 1919 tarihinde bildirilen bir yazıdan; Sivas Kongresi sırasında Batı Anadolu'daki milli kuvvetlerin bir kumandaya bağlanması konusunda karar alınmış olduğu, Ali Fuad Paşa'nın da söz konusu kongre kararıyla "Garbi Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Kumandanlığı'na" getirildiği anlaşılmaktadır. Bunu 16 Mayıs 1920 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kararı izledi. Bu karara göre; Kuva-yı Milliye, Müdafaa-i Milliye teşkilatına bağlanıyor, yedirilip içirilmeleri ve öteki gereksinimleri hükümetçe üstleniliyordu. Kararın uygulanmasından da Müdafaa-i Milliye ile Maliye Vekilleri sorumlu tutuluyordu. Bunu pekiştiren bir gelişme 26.6.1920 tarihli ve B.M.M. Reisi Mustafa Kemal imzalı yazıda yer aldı. Bu yazı Kolordu Kumandanlıklarına gönderilmişti ve yeni oluşturulan Batı Cephesi Kumandanlığı'na Ali Fuat Paşa'nın atandığı bildiriliyordu. Kuva-yı Milliye'den Düzenli Ordu'nun kuruluşuna giden yolda bir takım başka gelişmelerin yanısıra, 24 Ekim 1920 tarihinde Yunanlılara karşı yapılan "Gediz Taarruzu"da önemli bir etki unsuru oldu. Taarruzun başarısızlıkla neticelenmesi üzerine, Ali Fuat Paşa Moskova'ya elçi olarak gönderilmiş, Batı Cephesi ikiye ayrılarak önemli kısmı Garp Cephesi olarak isimlendirilmiş, bunun güneyinde kalan saha da Cenup Cephesi'ni oluşturmuştur. 8 Kasım 1920 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Batı Cephesi'nin belirtildiği biçimde ikiye ayrılması ve kumandanlıklarının da İsmet ve Refet Beylere verilmesi, Düzenli Ordu'nun kurulmasında önemli bir aşama oldu. Böylece Mustafa Kemal'in deyimi ile "1920 yılı Teşrinisanisi-

¹ Bu konuda bakınız; İzzet Öztoprak; "Düzenli Ordunun Kuruluşu" İkinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler, Ankara 1985, s. 261-284.

'nin sekizinci günü gayri muntazam teşkilat fikrini ve siyasetini yıkmak kararı fiil ve tatbik sahasına vaz'edildi². Düzenli Ordu'nun kurulmasına en büyük ve önemli tepki Çerkes Ethem ve kardeşlerinden yani Kuva-yı Seyyare'den gelmiştir. Bu tepkinin eylemsel aşaması zaman ve mekan bakımından çoğu kez Birinci İnönü Savaşı ile örtüşmüş olup, Düzenli Ordu'nun her iki kesime (Kuva-yı Seyyare-Yunanlılar) karşı aynı anda savaşmasını gerektiren bir durum yaşanmıştır. İşte Birinci İnönü Savaşı yeni kurulan Düzenli Ordu'nun ilk ve önemli sınavını oluşturmuştur.

6 Ocak 1921'de Yunan ileri harekâtıyla başlayan Birinci İnönü Savaşı'nın en şiddetli çarpışmaları 9-10 Ocak günlerinde meydana gelmiş, Ocak ayının ikinci yarısından itibaren mücadele yer yer devam etmiştir. Düşmana ağır kayıplar verdirmeyi amaçlayan bu çarpışmalar daha çok Köprühisarı, İnegöl, Bozüyük ve İnönü çevresinde meydana gelmişti. Yunan ordusu geri çekilirken köyleri yağmalamış, zahire, yiyecek, canlı hayvanları da beraberinde alıp götürmüştü³. Türkler açısından savunma nitelikli bir savaş olan Birinci İnönü çarpışmaları yeni kurulan ordunun konum ve niteliği bakımından önem taşımaktadır. Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Batı Cephesi Komutanı ve aynı zamanda Genelkurmay Başkanı olan Albay İsmet Bey'e bir kutlama telgrafi çekmiş, bu telgrafta "İnönü meydan muharebesinde..." şeklinde sözcüklere yer verdiği görülmüştür⁴. İsmet Bey'de gönderdiği cevapta teşekkür ediyor, "T.B.M.M.'ne kayıtsız ve şartsız bağlılıktan alınan manevi güçle toprakların geri alınacağına güvenilmesini arz ediyordu"⁵. Birinci İnönü Savaşı büyük çapta bir askeri harekât olarak kabul edilemez ise de, Düzenli Ordu'un kuruluşu bakımından önemlidir. Çünkü Fevzi Paşa'nın T.B.M.M.'de yaptığı konuşmayla, İnönü askerî başarısı sayesinde "Büyük Millet Meclisi'nin genç ordusu, daha henüz ikmal olunmamış ordusu ilk rüş-tünü bu suretle ispat etmiştir..."⁶.

Savaşın kazanılmasıyla birlikte yukarıda belirtilen karşılıklı kutlamaların ve Fevzi Paşa'nın B.M.M.'inde yaptığı açıklamalar ve değerlendirmelerin yanı sıra, ileri de çeşitli gazetelerin yayınlarında yer alacak olan "İnönü Mey-

² Mustafa Kemal Atatürk; *Nutuk*, C.II, 13 ncü Baskı, İstanbul 1973, s. 504.

³ Yücel Özkaya; "I ve II. İnönü Başarılarının Türk ve Dünya Kamu Oyu ve Basın Tarafından Yorumlanması", Prof.Dr.Ahmet Şükür Esmere'ye Armağan, Ankara 1981, s. 231; Ayrıca; Öğüd, 17 Ocak 1921, sh 1.

⁴ İleri, 17 Ocak 1921,sh 1; H.T.V.Dergisi, Sayı: 52, Belge No 1210; A.T.T. ve Beyannameleri s. 368. T.B.M.M.'ne ilk aşamada kutlamalarla ilgili olarak ayrı ayrı yerlerden yirmibeş telgraf gelmişti; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.7, 17 Ocak 1921, s. 291.

⁵ Yücel Özkaya; a.g.yazı, s. 231. İleri, 17 Ocak 1921, sh.1

⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.VII, s. 281.

dan Muharebesi" sözcüklerinin ilk kez, işaret ettiğimiz üzere Mustafa Kemal tarafından ve Heyet-i Vekile'ce kullanıldığını görmekteyiz.

Heyet-i Vekile'nin yazısı, Ankara Hükümeti'nin yarı resmi yayın organı ve sözcüsü durumunda olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin yanı sıra Açığsöz, Öğüd ve Albayrak gibi diğer gazetelerde de yer aldı. Bu yazı aynen şöyledir: "Ayn dokuzuncu ve onuncu günleri İnönü civarında Yunan ordusuyla cereyan eden meydan muharebesi neticesinde düşman, zayıyat-ı âzimeye duçar edilmiştir. Bugün (11 Ocak 1921) düşman ordusu muharebeye devam edemeyerek geri çekilmeye başlamıştır. Ordumuz düşmanı takip ediyor"⁷.

Birinci İnönü Savaşı'nın Anadolu basınındaki karşılama ve yorumuna gelince;

"Anadolu Ajansı'ndan Hülasalar" başlıklı yazı, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Müdafaa-i Hukuk'un sesi konumundaki Albayrak gazetesinde 17 Ocak 1921 tarihiyle yayınlanmış, burada Ethem'in Yunanlılarla işbirliği halinde olduğuna yer verilmiş, "bu meydan muharebesinde ibraz edilen muvaffakiyetten" dolayı Meclisçe Batı Cephesi Kumandanlığı'na kutlama telgrafı gönderildiği belirtilmiştir. Savaşın nedeni olarak ta, Atina kaynaklı haberlere dayanılarak, Anadolu'da gayri muayyen bir noktaya kadar işgal harekâtına karar verildiği gösterilerek, Ethem'in hıyanetine de Yunanlıların büyük bir önem attıkları eklenmiştir. Aynı gazetenin bir başka yazısında Türk kuvvetlerinin Köprühisarı, İnegöl ve İnönü civarındaki savaşlarda düşmana "ikibinden fazla maktul verdirdikleri" ileri sürülmüştür⁸.

Ulusal Türk Kurtuluş Savaşı'nın programına sıkı sıkıya bağlı ve sonuna değin savunucusu konumunda olan, özellikle Batılı emperyalist devletlerin Türkiye politikalarını çok sert ve açık bir biçimde eleştiren Öğüd gazetesinin, 15 Ocak 1921 tarihli bir sayısında yer alan "Dün geceki tezahürat" başlıklı yazıda İnönü Savaşı'nın kazanılması düşmanın "üç gün devam eden meydan muharebesi neticesinde makhuren firara başlamaları" biçiminde aktarılıyor, bu nedenle Konya'da asker, ahali ve genç mekteplilerden oluşan muazzam bir kitlenin fener alayı düzenlediği, haber veriliyordu. Halkın sevinç içinde kentin başlıca caddelerini, güney cephesi karargahını, mevkiî kumandanlı-

⁷ Hâkimiyet-i Milliye; 12 Ocak 1921, s.2; Ayrıca; Açığsöz; 13- Ocak-1921, s.1. "Meydan Muharebesi" sözcüklerinin kullanılması bakımından; Öğüd; 15 Ocak 1921, sh. 2 ve Albayrak; 17 Ocak 1921, s.2. T.B.M.M.'nin 17 Ocak 1921 tarihli oturumunda da İnönü Savaşı'ndan "meydan muharebesi" biçiminde söz ediliyor; T.B.M.M: Zabıt Ceridresi, C.7, s. 291.

⁸ Albayrak; 24 Ocak 1921, sh 2; Öğüd; 17 Ocak 1921 s.1 ve Yücel Özkaya; a.g. yazı, s. 231

ğını ve hükümet konağını dolaştığı ekleniyordu. Öğüd'ün "İngiliz fikri İnönü'ne gömüldü" başlıklı yazısında İnönü savaşını İngilizlerin Yunan ordusuna yaptırdıkları ileri sürülüyor, bundan amaçlananın ise, 19 Ocak'ta toplanacağı ilan olunan konferansta Şark sorununu Yunanlıların lehine halletmek için Avrupa'yı yeni bir emri vaki karşısında bırakmak olduğu belirtilerek, Türk ordusunun başarısı sayesinde İngilizlerin "tasavvurat-ı hainanelerinin alt üst olduğu" kaydediliyordu⁹.

Aynı gazetenin bir başyazısında İnönü yöresindeki Akpınar mevkiinde yapılan çarpışmalar, hem Türk tarihi perspektifinde hem diğer ulusların tarihinde yer alan çok önemli olayların seyri içerisinde ve de dönemin önde gelen liderlerinin temel yaklaşımları karşısında irdeleniyor, abartılı olsa da Anadolu'da yaşanan yoğun sevincin ve emperyalist politikalara duyulan kızgınlık ve öfkenin tezahürü olan cümlelere yer veriliyordu. Akpınar'ın, Megalo İdea'nın gömüldüğü bir lahid olduğu, Türklüğün ise Akpınar'da "bais-i ba'del mevt'e uğradığı belirtilirken, Avrupa'nın ısıran dişleri ve kemiren tırnakları karşısında Türklüğün kurtulduğu üzerinde duruluyor, Wilson'un Ondört Maddesi'nin Lloyd George'un nazariyat-ı medeniyesinin ve Celmancea'unın esasat-ı içtimaiyesinin, hissiyat-ı beynelmilelde safvet değil şeytanatın hâkim olduğunu gösterdiği savunuluyordu. Aldatmak asıl, aldanmak ise mücib-i mücazat idi. Başyazıda Mısırlıların Menfis'i, Yunanlıların Termopil'i, Roma'nın Jama'sı ve Fransızların Marn'ı ile inönü, eşdeğer görülerek, Akpınar'ın her Türk için birer nokta-i fahr ve gurur" olduğu da yer almıştı¹⁰.

Öğüd gazetesi kimi sayılarında da İnönü zaferinin kazanılması ve Ethem ayaklanmasının bastırılması karşısında Anadolu'nun birçok yerinde yapılan gösterilerle ilgili telgraflara yer vermiştir. Örneğin, Yozgat, Mudurnu, Akyazı, Antalya, Zile, Niksar, Tokat ve benzeri yerlerden alınan telgraflarda Ethem'in ihaneti nefretle anılıyor, İnönü başarısının milli bir bayram gibi kutlandığı bildiriliyordu¹¹.

⁹ Öğüd; 19 Ocak 1921 sh. 1.

¹⁰ Öğüd; 20 Ocak 1921, sh. 1. Başyazıda Akpınar'ın Türk tarihindeki önemli gelişmelerle ilgi ve yakınlığı hakkında şu cümleler yer almıştı: "...Akpınar, Çanakkale kadar büyük, Çatalca'dan yüksek, Plevne'den parlak, Kars'dan bülemlend, Kanije'den kıymettar, Bağdat'tan şöhratli, İstanbul'dan ulvi, Niğbolu'dan muhterem, Bursa'dan mübarek, İznik'ten mübeccel, İnegöl'den muazzez, Yarıhisar, Bilecik ve hatta Karacahisar'dan daha mukadderdir. Çünkü onlar, Türklükle doğmuş, yaşamış ve Akpınar onu ölümden kurtarmıştır."

¹¹ Öğüd; 22 Ocak 1921, sh. 2 ve Yücel Özkaya; a.g.yazı, s. 232.

Ocak 1921'in ikinci yarısıyla birlikte daha çok Ankara kaynaklı haberleri ve Anadolu Ajansı bültenlerini yayınlayan Açığsöz gazetesi, Ocak ayının son haftasında çıkan sayılarında İstanbul kaynaklı haberlere özellikle de Kurtuluş Savaşı yanlısı gazetelerdeki yazılara yer vermeye başlamıştır. Gazetenin 13 Ocak 1921 tarihli sayısında yayınlanan "Son Yunan Taarruzu" başlıklı makalede iki hususun üzerinde durulduğu göze çarpmaktadır. Bunlardan birisi savaşın nedenleriyle ilgiliydi. Kral Konstantin, İtilaf Hükümetleri'ne yaranmak ve böylece her tarafta aleyhlerine uyanan cereyanı geçici bir zaman için olsun, körletmek için taarruz emrini vermişti. Gazete savaşın altında yatan genel bir neden olarak da şunları ileri sürüyordu: "Bitmez tükenmez harpler, bitmez tükenmez yalanlarla beş on kapitalistin kesesini doldurmak, beş on emperyalistin kurumunu çoğaltmak için Yunanistan köylüsü de kanını akıtmaktan bittabi bıkmıştır..."

Gazetenin üzerinde durduğu öteki husus ise, Yunan köylüsü ve askerinin durumunu Rusya'nın Krenski zamanındaki durumuna benzetmesiydi. Bununla ilgili olarak birkaç cümleyi buraya alıyoruz. "Krenski, askeri harp etmeyeceğim diye kandırıpta, idareyi ele aldıktan sonra yine harbe devam etti, nihayet nasıl bir akibete yuvarlanıp askerinin, köylünün dediği olduysa Yunan ahvali de bu hususta aynı vaziyeti andırıyor.... Konstantin inad eder itilaf emperyalizmi ve kapitalizmi için Yunan kanı dökmekte ısrar ederse, Krenski'nin akibeti onun için pek yakındır..." Açığsöz'de yer alan bu cümleler ve ona dayalı yorum ve değerlendirmeler gazetenin Anadolu'da verilmekte olan kurtuluş mücadelesinin Batılı güçler ve Yunanistan'ın izlemekte olduğu ne tür politikaları boşa çıkarmaya ve geçersiz kılmaya yönelik olduğunu kavrayarak dile getirdiğini göstermektedir.

İnönü askeri başarısının Anadolu'ya ulaşmasının hemen ardından çeşitli il ve ilçelerde bayram sevinci ölçeğinde kutlandığını ve çeşitli etkinliklerde bulunulduğunu görmekteyiz. Daha önce Konya'da yapılan bu tür bir tezahürata değinmiştik. Bu hususa ilişkin bir başka örneği Zonguldak'ta görmekteyiz. 12 Ocak 1921 günü Zonguldak halkı bütün gün ve gece sevinç gösterilerinde bulunmuş ve Türk ordusunun "temadi-i muvaffakiyetini tezkar ve temenni eylemiştir."¹² Gösteriler, sadece sevinç ve memnunluğu belirten toplantı ve yürüyüşlerin düzenlenmesiyle kalmamış, şehit düşen askerlerin ailelerine ve yaralılara yardım için komisyonlar oluşturularak bağışlar toplanmıştır. Örneğin, Eskişehir'de bağış komisyonuna kısrak ve parasal yardımlarda

¹² Açığsöz; 13 Ocak 1921, sh 3.

bulunulmuştur¹³. 23 Ocak 1921 günü “İnönü muzafferiyetini ibda eden kahramanlarımızın ve Hilâl-i Ahmerimizin” çıkarına Bartın’da düzenlenen müsamerede ulusal oyunlar sergilenmiş, iki perdelik temsilden sonra Kaymakam Hüsnü Bey’in söylevini, bağışların yapılması izlemiştir¹⁴.

Ankara hükümetinin sözcüsü durumunda olan Hâkimeyet-i Milliye gazetesinin 12 Ocak 1921 tarihli sayısında çıkan “Garp Cephesinde” başlıklı yazıda Yunanlıların, Ethem’in “teşvik ve ifşaatından” yararlanmak isteyerek Eskişehir üzerine yürüdükleri bildiriliyor, devam etmekte olan savaşın kazanılabileceği gibi kaybedebileceği de söz konusu ediliyordu. Bu son cümle, açık bir endişeyi dile getiriyordu. Yapılmakta olan savaştan çeşitli derslerin çıkarılması gerektiğine işaret edilen yazıda, birinci ders olarak Avrupa devletlerinin tutumu gösteriliyordu. Buna göre Avrupa’da Sevr Muahedesi’nin değiştirilmesi için güçlü bir akım oluşmuşken, Ethem’in ihanetiyle duraksamaya girilmişti. İngiltere, Türkiye’yi yok etmek arzusunda Fransa ve İtalya’ya göre daha ısrarlı olduğundan Londra Hükümeti Nis Konferansı’nı derhal erletmişti.

Alınması gerekli ikinci ders için gazete şu cümleleri kullanmaktaydı: “Ethem ile kardeşleri vatanperverane bir komitacılık perdesi altında eşkiyacılığı ve çapulculuğu zenaat ve meslek edinmiş adamlardır.

Lloyd George, Avam Kamarası’nda yaptığı konuşmada şunu ifade etmişti: “Yunanistan milletinin dostluğuna ihtiyacımız vardır. Sevr Muahedesi’nin tasdikini tehire uğratmak suretiyle yeni sergüzeştlere meydan vermeyelim.” Bununla birlikte şayet Konstantin, Yunan ordusunu taht-ı işgalinde bulunan arazide ibka eyleyecek olursa, İngiltere’nin Konstantin hakkındaki nokta-i nazarının tebeddül etmesi ihtimalinden söz edildi. Bu gelişmelere işaret eden Hâkimiyet-i Milliye, Konstantin’in Atınaya gelişinde yayınladığı bildirmede belirttiği üzere İtilaf Devletlerine Venizelos’tan daha çok “sadakât” göstereceğine ilişkin vaadi uyarınca Anadolu’da taarruzu başlattığını ileri sürüyordu. Daha önce değindiğimiz üzere Ankara’nın sesi durumundaki gazeteye göre I. İnönü Savaşı’nın nedenleri şu noktada toplanıyordu: Eskişehir’i ele geçirmek, Ethem’in teşvik ve ifşaatından yararlanmak,

¹³ Açıksöz; 24 Ocak 1921, sh 4. “...Eskişehir ahalisi müsabaka edercesine ibraz-ı hamiyet etmektedir. ...teberruat komisyonuna Hancı Zakir Efendi tarafından üçyüz lira kıymetinde bir kısrak ve Eskişehir mebusu Emin Bey tarafından beşyüzelli lira hediye edilmiştir.

¹⁴ Açıksöz; 27 Ocak 1921, sh. 2.

İtilaf Devletlerine olan sadakatini göstermek ve Sevr Muahedesi'nin uygulanmasını sağlayacak güç ve kuvvette olduğunu kanıtlamak¹⁵.

Ankara Meclisi'nin aylar süren tartışmalardan sonra kurmuş olduğu Düzenli Ordu'nun İnönü başarısını değerlendiren Mustafa Kemal'in gazetesi, bu halk ordusunun varlığını önce Doğu cephesinde kanıtladığını daha sonra da ikinci kez olmak üzere Batı cephesinde kazanılan zaferle yinelediğini belirtiyor, Türkiye'nin temsiline ilişkin olarak da şu cümlelere yer veriyordu: "...Lloyd George'un, İstanbul'da hafif bir ses, Anadolu'da karışık bir ses demeye hakkı yoktur; İstanbul'da zayıf bir ses hatta yok bir ses doğrudur. Fakat Ankara'da gür bir ses... selis ve fasih bütün cihana haykırıyor..."¹⁶.

Anadolu basınında I nci İnönü Zaferi'nin uyandırdığı etki ve yankıları Öğüd, Açıksöz, Albayrak ve Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinde yer alan haber ve yorumlara dayanarak belirtmeye çalıştık. Haberlerden zaferin Anadolu'da bayram sevinci oluşturduğu, kutlamaların düzenlenmesine yol açtığı ve yardım kampanyalarını başlatılmasını sağladığı gözlenmektedir. Kazanılan askerî başarının "Meydan Muharebesi" biçiminde sunulduğu da dikkati çeken bir noktadır. Oysa I nci İnönü Savaşı geniş cepheli bir savaş olmayıp, çeşitli mekanlarda yapılan çarpışmalardan ibarettir ve denilebilir ki "mevzi" nitelikli bir silahlı vuruşmadır. Mustafa Kemal'in Büyük Nutkunda bu savaştan meydan muharebesi olarak söz edilmez. Olayın cereyan ettiği dönemde ilk kez Heyet-i Vekile'nin 11 Ocak 1921 günlü duyurusunda yer alan ve bu yazının yayınlanmasından sonra çıkan Anadolu basınında ve ileride göreceğimiz üzere kimi İstanbul gazetelerinde devamlı olarak yinelenen husus, İnönü ve civar yerlerdeki çarpışmaların "meydan muharebesi" olarak söz konusu edilmiş olmasıdır. Bu durum, şüphe yok ki yeni kurulan ordunun hem Çerkez Ethem'e hem de Yunanlılara karşı aynı anda başarı kazanmasıyla ve uzun süre devam eden Kuva-yı Milliye'mi Nizami Ordu mu tartışmalarına bir çeşit cevap niteliğinde olmasıyla ilgilidir. Halk üzerinde olumlu ve yüksek moral değerlerin yaratılmasının önemi de göz önünde tutulmuş olmalıdır.

İstanbul'da yayınlanan ve Kurtuluş Savaşı'ndan yana olan gazetelerin İnönü askerî başarısını değerlendirişlerine gelince;

¹⁵ Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 12 ve 15 Ocak 1921 günkü sayıları. Hâkimiyet-i Milliye, iki zafer başlıklı bir yazısında şu cümlelere yer veriyordu: "...Ethem'in hiyaneti ile Anadolu'nun yeni halk ordusu biraz vaktünden evvel pek büyük bir imtihanına davet edilmiş oldu. Türklerin yeni halk orduları karşısında Yunan İskender-i kebir ordusu mağlup kalmış ve perişan olmuştur!"

¹⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 15 Ocak 1921, sh. 2.

Zaman zaman T.B.M.M.'nden mali destek de görmüş olan İleri gazetesinin 16 Ocak 1921 tarihli sayısında Yunanistan'ın dört gündün beri resmi tebliğ yayınlamadığına işaret ediliyor, 9 Ocak'ta başlayan savaşın İnönü civarında büyük bir meydan muharebesine dönüştüğü kaydedilerek, ayın 12 nci günü Bilecik, Bozüyük ve Karaçay'ın Türk kuvvetlerince geri alındığı belirtiliyordu. Aynı gazetenin bir gün sonraki sayısında "artık anlamışlar mıdır?" başlıklı savaşa ilişkin bir değerlendirme yazısı yayımlandı. Yunanlıların saldırıya geçmiş olmalarının nedeni politik olarak konumlarını güçlendirmek, askerî bakımdan da Eskişehir gibi önemli bir yeri ele geçirerek ordunun durumunu sağlamlaştırmak, biçiminde açıklanırken, Türk askerinin başarısını anlatan cümlelere yer veriliyor ve yapılması gerekli işler olarak şunlar belirtiliyordu, "...Anadolu kendi hukukunu müdafaa edecek bir kuvvette olduğunu isbat etti. Bu son derece meşru bir harekettir. Artık Yunan, acziyle meseleyi eşkal ve gayr-i kabil- hal bir hale ifrağ etmekten ise Türklerle doğrudan doğruya tesviye-i hesap etmelidir. Böylece bu kıtada da mesai-i sulhiyenin başlamasına himmet edilmiş olur."

Dönemin etkili ve tirajı yüksek gazetelerinden Vakı'te yer alan savaşın Yunanlılar bakımından hedefinin Konya, Ankara ve Afyonkarahisar arasında üç demiryolu hattının birleştiği nokta olan Eskişehir'i almak olduğunun vurgulandığı yazıda, bunun politik önemi Ocak ayının 19 ncu günü Paris'te toplanması kararlaştırılan konferans üzerinde etkili olması ihtimali olarak vurgulanıyordu. Eskişehir'in alınması durumunda Yunanlılar, Sevr Muahedesi'nin uygulanmasını üstlenmeye devam edebilme kabiliyet ve yeteneğini gösterdiklerini ileri sürecek, Venizelos zamanında verilen "mezuninin" Konstantin hükümeti hakkında da yenilenmesini isteyebileceklerdi. İtilaf Devletlerince bunun yerine getirilmesi ise Vakı't gazetesine göre "Şark işlerinin aleldevam müzezbib bir vaziyet içinde kalmasını" sonuçlandırabilecekti.

Gazetenin tartıştığı bir nokta da Yunan resmi tebliğinde yer alan, "Eskişehir'e kadar takibat kesir-ül kavs olan kasabanın masuniyeti için men edilmiştir. Maksud-ı hareket tamamen hasıl olmuştur" biçimindeki cümlelerdi. Öte yandan Yunanlılar açısından esas olan Eskişehir'in ele geçirilmesiydi. Vakı't gazetesini bu durumda haklı ve gerçekçi olarak şunu belirtiyordu: "Yunan kuvvetleri Eskişehir'i elde etmeksizin harekâta nihayet verecek olursa, bu harekâtın suret-i katiyede akım kalmış olduğuna hüküm edilecektir"¹⁷. Bu tür yorumların Batı Cephesi'ndeki savaşın henüz nihayete ermediği bir sırada yapılmakta olduğu gözönünde tutulmalıdır.

¹⁷ Vakı't, 14 Ocak 1921, sh. 1.

Türk-Yunan savaşının sona ermesiyle birlikte Vakit gazetesinde yapılan yorumlar, savaşın kesinlikle Türkler tarafından kazanıldığı ile bundan sonra nelerin yapılması ya da ne tür gelişmelerin olabileceği hususları üzerinde toplanmaya başlamıştı. Gazeteye göre, Yunanlılar taarruz etme yeteneğini kaybettiklerini kesinlikle kabul etmiyorlar ve resmi tebliğlerinde bunu "teville" çalışıyorlarsa da, gerçek bütün açıklığı ile ortadaydı. Bunda sonra "sulhen bir çare-i tesviye" bulmak gerekiyordu. Bunun için de uygulanabilir iki olasılık şöyle görünüyordu;

1- İtilaf Devletlerince Yunanlılara İzmir'in işgaline izin verilirken onların üstlendikleri görev geri alınmalı, İzmir ve çevresindeki azınlıkların hukukunu korumak koşuluyla buralar asıl sahiplerine yani Türklere geri verilmeliydi.

2- Eğer İzmir ve çevresinde bulunan Türklerin çoğunlukta olduğu konusunda kuşku gösterilirse, Versay Antlaşması ile milliyetleri şüpheli topraklar hakkında kabul edilmiş olan hükümlere göre genel oylamaya başvurulması usulünün uygulanması önerilmeliydi¹⁸.

Ulusal Türk Kurtuluş Savaşı'nı desteklemeyen ve çoğu zaman İngiliz politikasının savunuculuğunu yapan Alemdar gazetesinde Refi Cevad imzasıyla yayımlanan bir başyazı, Eskişehir civarındaki Yunan yenilgisine ayrılmıştı. İnönü savaşında Yunanlıların, geri çekilmeye zorlayan bir hezimete uğradığının anlaşıldığı bir gerçektir denilen yazıda; Türklerin, haklı olarak düşmanın Anadolu'yu çiğnemesini kabul etmedikleri vurgulanıyor, Venizelos'u düşüren istila politikasının Konstantin için de başarılı sonuçlar vermeyeceği belirtiliyor ve bu hususu "hakşinas Avrupa'nın nazarı dikkate alması lazımdır" deniliyordu. Yazar, Yunanistan'a verilen (İtilaf Devletlerince) yardım ile geniş ayrıcalıkların haksızlık olduğunu ifade ediyor, azınlıklar konusunda Yunan ileri gelenlerince öne sürülen, onların tehlikede olduklarına ilişkin iddiaları, şöyle değerlendiriyordu: "Ekalliyetler her zaman çoğunluklara

¹⁸ Vakit, 20 Ocak 1921, sh. 1.

Vakit gazetesinin 19 Ocak 1921 tarihli sayısında Türkçe gazetelerde yer alan Yunanlıların hezimete uğrayarak geri çekildiklerine ilişkin haberlerin Avrupa basınına doğrulandığı belirtiliyordu. Şu gelişmelere de ayrıca yer veriliyordu. Yunan resmi tebliğleri ise bu duruma 4-5 gün süren derin anlamlı suskunluktan sonra örtmeye ve farklı anlam vermeye çalışmaktaydı. Öte yandan Kral Konstantin İzmir cephesine gitmeye karar vermiş, karar resmen yayımlanmış, birkaç gün sonra ise bu karardan vazgeçmişti. Eskişehir'i almak için harekâta geçen Yunan ordusu geri dönmek ihtiyacını duymuştur. Hakikat şudur ki bugün Bursa cephesindeki Yunan kuvvetleri başlarını önlerine eğerek geldikleri yerlere doğru firar etmektedir.

âdeta hâkim bir vaziyette bulunmuşlardır. Binaenaleyh bu iddiayı izzet-i nefsimize en ağır bir hakaret telakki ediyoruz. Yunanistan'ın bu rolü deruhte etmesi izzet-i nefsi-i milliyeye karşı acı bir darbe daha teşkil ediyordu. ... Bir Yunan neferinin anavatanın bağrını çiğneyen çizmesinin demir çivilerine artık sinemizin tahammülü yoktur...¹⁹.

Kurtuluş Savaşı'na karşı olan bir başka gazetede Peyam-ı Sabah'ta 19 Ocak 1921'de yayınlanan yazıda alınan bilgilerden Kuva-yı Milliye'nin İnegöl ve Yenişehir kasabalarını geri aldığına ulaşıldığı belirtilerek, Yunanlıların İnönü çevresinde şiddetli savaşlar sırasında dörtbinden fazla maktul ve yaralı olarak kayıplar verdiklerinin doğrulandığı ileri sürülüyordu. Ayrıca, Yunanlıların Bursa civarındaki Aksu'da da mağlup oldukları ekleniyordu. Oysa, Yunan Genelkarargahınca 18 Ocak'ta yapılan resmi açıklamada bir taburluk kuvvetin Aksu bölgesinde bir keşif taarruzu yaparak, rahatsız edilmeden eski mevzilerine döndüğü ileri sürülmekteydi. Ali Kemal'in Peyam-ı Sabah gazetesinde "Yunan Hezimetinden Sonra" başlıklı başyazısında; yüzyıllarca hiçbir düşmanın çizmeleri altında çiğnenmeyen bu Türk topraklarını, Osmanlılığın bu mehd-i mukaddesini bir süreden beri böyle fevç fevç Yunan istilasına kolaylıkla ma'ruz gördükçe herkesin kan ağladığı belirtiliyor, Yunan hezimetinin Türk milleti için baştan başa bir id-i şadmani olduğu vurgulanıyor. Mütarekeden sonra hizbi-gafilin (Ankara'daki yönetim kast ediliyor) kötü politikasıyla İtilaf Devletlerine karşı tutulan çıkmaz yolun etkisiyle Yunanlılara Avrupa tarafından Doğuda bir mevki kazandırıldığı savunuluyordu. Bu arada İtilaf Devletlerince barış ve huzuru kurmakla görevlendirilen Yunanistan'ın saldırılarının sürmesi durumunda, hep birden ayaklanmasına kuşku duyulmayan Anadolu halkına karşı hiçbir zaman üstün gelemeyeceği üzerinde duruluyor, siyaseten nelerin yapılmasının gerekli olduğu şöyle anlatılıyordu: "...Biz şimdi İngiltere, Fransa ve İtalya ile anlaşabilmek için elimizden ne gelirse yapmalıyız. Her fedakarlığa katlanmalıyız, teminat lazımsa vermeliyiz. Ancak nafîle yere Yunanlılara bahş edilmek istenilen hukuk-u mağsubemizin iade olunmasını talep eylemeliyiz. Böyle ahvalde "es sulh-u seyid-ül ahkâm" derler. Biz sulh ve siyasetle emellerimize erişebiliriz. ... Bu millet, bu memleket belalardan kurtulmazsa, akibetimiz yine perişandır, perişandır."²⁰.

İtilaf Devletleri katında ne tür bir politika izlenmesine ilişkin düşüncelerini bir başka başyazıya konu etmiş olan Ali Kemal, İtilaf Devletleri'nin

¹⁹ Alemdar, 18 Ocak 1921, sh. 1.

²⁰ Peyam-ı Sabah, 18 Ocak 1921, sh. 1

Türkiye'yi işgal etmiş olmalarının nedenlerini ve işgalin yaratmış olduğu olağanüstü ağırlıktaki koşulların altından ne tür bir uğraşla kalkılabileceğini gözardı etmiş olarak, barışın nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkin son derece ilginç ve bir o kadar da düşündürücü çözüm biçimini şöyle savunuyordu: "Biz Düvel-i Muazzama'ya bu havali-i Şark'ın müsalemetini vaad etsek ve vadimizi incaz eylesek, bu emniye için hüsn-i niyetle çalışacağımızı ve çalıştığımızı göstersek, onların bir çok müsaadelerine mazhar olabiliriz. Fakat böyle bir siyaseti etrafıyla idrak etmek, ettikten sonra mevki-i tabrike koyabilmek bize senelerden beri asla müyessir olmadı. ... Bütün bu muvaffakiyet-i askeriyeler bizi bu vaziyetten kurtaramaz. Bilakis hal-i harbin temadisi her nokta-i nazardan izmihlalimize bâdi olabilir..."²¹. Ali Kemal, izlenen ve izlenmesi gerekli olan politikalara ilişkin düşünce ve gözlemlerini başka başyazılarında da sürdürdü. Yazar, Anadolu'daki Kurtuluş Mücadelesi'nin somut başarılarının birbirini izlediği dönemde, İnönü Savaşı'nın kazanıldığı sıralarda yayınlamış olduğu Peyam-ı Sabah'ın 21 Ocak 1921 tarihli sayısında çıkan "Hatalarımız" başlıklı yazısında kazanılan savaşın sevindirici olduğuna işaret ederek, Avrupa ile uzlaşmasını öneriyor ve İstanbul ile Ankara hükümetlerinin politikalarını karşılaştırarak şu cümlelerle belirtiyordu: "Bu devletin siyasetinde daima ve daima bir noksan göze çarpar: o da itidalsizliktir. Bâb-ı Âli tefrit ve ifratta daima yekta idi. Fakat itidale gelince yaya kalırdı. Hususiyle geçen seneden beri Ankara'dakiler o müfritane ve muhterisane hareketleriyle hükümet-i merkezîyenin her fırsatta her muvaffakiyet-i siyasetine mani oldular. Bu acı derslerden sonra da bir eser-i intibah göstermezsek hiç kimseden değil ahlâfımızdan, tarihten korkmalıyız."

Ankara Hükümeti'nin Misak-ı Milli'ye dayalı politikalarını "müfritane ve muhterisane" biçiminde aşırılık ve çok hırslı olmakla niteleyen, düşmanların ulusal sınırlar dışına atılmasını beklemeksizin, ülkenin işgal konumunun devam etmesinin yanısıra, İtilaf Devletleri'ne güvenilerek uzlaşarak, barışın elde edilmesini temel alan bir yaklaşım ve savunuyu ısrarlı ve sürekli olarak dile getiren zihniyet; kuşkusuz Vahdetin ile İstanbul Hükümetleri'nin özellikle de Damat Ferit Hükümetleri'nin İtilaf Devletleri'ne ve bilhassa İngiliz eksenine dayanan Saltanat ve kişisel çıkarlarını İngiltere'nin Yakın Doğu politikasına endeksleyen, bu nedenle de Kuva-yı Milliye olgusunu ve gerçeğini yok sayarak pervasızca her türlü engel ve güçlüğü çıkarmaktan geri kalmayan İstanbul merkezli düşüncenin en tipik örneğini oluşturuyordu.

²¹ Peyam-ı Sabah; 20 Ocak 1921, sh. 1.

Birinci İnönü Savaşı'nın dış kamuoyundaki karşılığı ve yorumuna gelince; Öğüd gazetesinin 20 Ocak 1921 tarihli sayısında Morning Post gazetesinden alınmış kısa bir haber yayınlandı. Bu haber Yunan siyasetinin esaslı bir biçimde değiştiğini, Sevr Antlaşması'nın yeniden düzeltilmesi gerektiğini içeriyordu. Ankara'da çıkmakta olan Hâkimiyet-i Milliye ise Sofya'da yayınlanan Echo de Bulgari gazetesinin baş yazısına yer vermişti. Yazıda, Anadolu'da başlatılan Yunan saldırısının Türk milliyetçilerini bağışlanma isteminde bulunmaya zorlayacağı biçimindeki haberlerin her yöne daha önceden yayılmış olmasına değinilerek, gerçekte bunun bir deneyimden ibaret olduğu öne sürülüyordu. Oysa, bu saldırı Yunanistan'ın kendisine verilen yükümlülüğü, yani Yakın Doğu'da barışın sağlanması görevini başarabilecek güç ve niteliğe sahip olmadığını göstermişti. Bulgaristan'da Fransızca olarak yayınlanan gazete yakında Paris'te toplanacak olan İtilaf Devletleri üst yöneticilerinin, bu saldırılardan çıkarılacak dersi gözönünde bulundurmalarını ümit ediyordu²².

Anadolu basınının belli başlı gazetelerine bakıldığında İnönü Savaşı ile ilgili dış haberlerin kısaca verildiği, bunların da çoğu kez İstanbul basınında yer alan yazılara dayandığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü, dönemin İstanbul basını, yabancı gazete ve dergileri Anadolu basınına göre Avrupa Postası adıyla isimlendirdiği üzere daha önceden elde etmekteydi. Ve bunlar İstanbul'a düzenli olarak gelmekteydi.

L'Excelsior muhabirinin telgrafına göre Yunanlılar durmaksızın geri çekilmekteydiler ve "vazih istihzarat ile yaptıkları bütün fevaidini kaybetmekte idiler. Yunanlılar mağlup ve münhezim durumda" idiler. Aynı gazeteye göre Kuva-yı Milliye Bursa hattını zayıf bırakmıştı. Örneğin, İnegöl Yunanlıların bir fırkasına karşı otuz kişilik bir müfreze ile bir binbaşı tarafından müdafaa ediliyordu. Kahraman binbaşı sonunda siperlerde yaralanarak esir düşmüştü. Bursa'ya götürülen binbaşı büyük bir ihtimalle Yunan resmi tebliğlerinde tutsaklığı haber verilen fakat ismi belirtilmeyen Türk generaliydi²³. İleri gazetesinin bu haberin yayınlandığı sayısında yer alan 13 Ocak tarihli ve Atina çıkışlı bir diğer habere göre; Yunan Hükümeti üç Kemalci firkanın perişan edildiğini, bir general (?) ile birçok esir alındığını, Yunan ordusunun muzafferiyetlerini (?) telgraf ile Avrupa'daki sefarethanelelerine bildirmişti. Atina hükümetinin bu girişimiyle başarılı bir muharebe yaparak bir Türk generalini tutsak ettikleriyle ilgili, gerçeği yansıtmayan haberler yayması, kimi ya-

²² Hâkimiyet-i Milliye 13 Şubat 1921 sh. 1'den Echo de Bulgari.

²³ İleri, 17 Ocak 1921, s. 1'den L'Excelsior

bancı gazetelerde de yer aldı. Örneğin Ermenice yayımlanmakta olan Yerkir gazetesinin özel muhabirine dayanarak verdiği haberde; muhabirinin iznili olarak askerî harekâtı takip ettiğini, Köprühisar'daki çarpışmalarda Kuva-yı Milliye'nin "dehşetli bir mukavemet" göstererek Yunanlılar'a önemli kayıplar verdirdiğini, İnönü'de ise Türklerin taarruza başladığını, Yunanlılara 500 asker ve 30-35 subay kaybettirdiğini, bu arada kendilerinden de Yunanlılara esir düşenler olduğunu ileri sürüyor, Bursa'ya Yunanlılar tarafından getirilen esirler arasında bir binbaşı, birkaç subayın bulunduğunu savunuyordu²⁴. Aynı husus, yani bir Türk binbaşısının esir edilmesi konusu İzmir kaynaklı bir haber olarak Journal D'orient gazetesinde de yer aldı. Aslında İzmir ve Atina çıkışı bu haberin yani esir alınanlar arasında bir Türk generalinin de bulunduğu hususu, ileride görüleceği üzere savaşın cereyanı ve sonuçlarına ilişkin olarak yayınlanan Yunan resmi tebliğlerindeki açıklamalar gibi, gerçeği yansıtmıyordu. Arşiv belgelerine dayalı yayınlanan kitapta, I.İnönü Savaşı'yla ilgili verilen kayıplar arasında Yunanlıların iddia ettiği gibi esir alınanların içinde bir Türk generali yoktu²⁵.

Vakit gazetesinin 27 Ocak 1921 tarihli sayısında Atina mektubu başlığı ile verilen bu haber, 18 Ocak tarihli ve Atina çıkışlıydı. Avrupa'dan gelen haberlerle İtalyanca çıkarılan Tempo gazetesinin yayınlarından oluşuyordu; Buna göre Anadolu'daki Yunan saldırısı hem askerî ve hem de siyasi açıdan başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Siyasi zarardan kurtulmak için Yunan Genelkurmayı hükümet yanlısı gazetelerde bol bol anlam sapturmalarına yönelik ayrıntılı tebliğler yayınlıyordu. Genel olarak gazeteler, Yunan ordusunun işgal edilen yerlerin korunması için Müttefiklerden izin alınmadan hareket ettiğini ve savaşılan yerlerin üssül harekâtdan uzaklığını, geri çekilmenin nedeni olarak ileri sürüyorlardı. Bu nedenler gerçeği yansıtmıyordu. Bu hususta ilgili Vakit gazetesi şu yorumda bulunuyordu: "Nasıl mezuniyet istihsaline intizar edilmeden hareket edilmişse, yine mezuniyet olup olmadığına bakılmadan oralarda kalınabilir. Bütün bunlardan anlaşılıyordu ki, Yunan ordusu filvâki ilerlemiş ve fakat işgal ettiği yerleri muhafazaya kâdir olamıyarak mevazi-i asliyesine çekilmiştir."

²⁴ İkdâm; 21 Ocak 1921, s. 1'den Yerkir.

²⁵ Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt, Batı Cephesi 3 ncü Kısım, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara 1966, s. 247. I nci İnönü Savaşında toplam Türk kaybı 252 dir. Yunan kayıpları ise Yunan Tarih ansiklopedisi'ne göre toplam 211 olarak gösterilmiştir.

Vakit gazetesinin bir başka sayısında Yunan Hükümeti'nin yarı resmi yayın organı olan Politeia gazetesinde çıkan bir yazıya yer verildi. Bu yazıda Anadolu'daki askerî başarısızlıkların nedenlerini, kendilerine verilmiş olan yükümlülüğü İtilaf Devletlerinin oluru olmaksızın yerine getirmek olanaklarını bulamamış olmaya bağlayan Politeia, anlaşmayı uygulama gücüne ve yeteneğine sahip bulduklarını savunarak kendilerinden bu iznin esirgenmemesini istiyordu²⁶.

Öte yandan Atina çıkışlı bir haber genel karargah tarafından yayınlanan resmi tebliğe ilişkindi. Bu tebliğde; Yunan ordusunun Kemalilerin 4'üncü, 11'inci, 24'üncü ve 26'ncı fırkalarını mağlup ettiği, Kuva-yı Milliye'nin birçok esir ve savaş malzemesi bıraktığı ve düşman tarafından hiçbir tazyikin meydana gelmediği yer almıştı ve Yunan saldırısının nedeni olarak da, düşmanın (Kuva-yı Milliye kast ediliyor). İzmir kolordusu mıntukasında topladığı kuvvetlerini dağıtmak, gösteriliyordu²⁷.

Bu haberlerde yer alan Yunan iddialarını İstanbul gazetesi değerlendirdi, yorumlarken Papulas tarafından yayınlanan resmi tebliğlere de cevap veriyor ve Yunanlıları açık bir biçimde açmaza düşüren kimi sorular da yöneltiyordu. Gazete, askerî harekâtın nedenlerinden biri olarak Yunanlılarca gösterilen, Kemalilerin hazırladıkları bir taarruzu akim bırakmakla ilgili olarak şunu belirtiyordu: "O halde Yunan ordusu kumandanlığı Kemalilerin muvaffakiyetli bir taarruz icra edebilecek iktidarda olduklarını kabul etmiş oluyor". Bu durumda daha önce davranarak saldıran Yunanlılar Kuva-yı Milliye'nin taarruzlarına yarayabilecek "mevaki-i sevkülceyşiyeyi" elde ettikten sonra, sebepsiz olarak niçin terk etmişler ve korktukları taarruzun yapılmasına yine kapıyı açık bırakmışlardı? Gazete bu soruyu yöneltiyor ve arkasından şunların da cevaplanmasını istiyordu: Müttefik Devletlerin, Yunan ordusuna yeni işgal yetkisi vermemiş olduğunu ileri sürüyorlar. O halde kendi kendilerine yaptıkları "bir hareket-i âdiye ve muvakkate için bu kadar fedakârlık niye muvafık görülmüştür? Geriye çekileceklerini bekledikleri halde (Eskişehir) kasabasını "mahzen bir katliam olmasın" diye işgalden vazgeçtikleri hakkındaki resmi tebliğe ne diyeceğiz?

İstanbul gazetesi bu değerlendirme ve yorumlarını sonuç olarak gerçeği bütün çıplaklığı ile ifade eden şu cümleler ile bitiriyordu: Demek ki harekâtın asıl maksadı mümkün olabildiği kadar ileri gitmek ve Avrupa'ya karşı işte

²⁶ Vakit, 7 Şubat 1921, s. 1'den Politeia, Ayrıca; İzzet Öztoprak, Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele, T.T.K. Yayını; Ankara 1989, s. 147.

²⁷ İkdâm, 19 Ocak 1921, sh. 1'den 16 Ocak tarihli ve Atina çıkışlı haberler

biz tenkil edebiliyoruz demek idi. Muvaffak olamayınca ricatları tev'il etmek istiyor ise de kabil-i te'vil değildir²⁸.

Fransızların dönemin etkin ve güvenilir gazetelerinin başında gelen Le Temps'da çıkan İnönü savaşıyla ilgili yazılarda Afyonkarahisar yönündeki Yunan taarruzuna katılan kuvvetlerin üç kolordudan oluştuğu, Türklerin savunma konumunda kaldıkları belirtilirken, Bursa ve Uşak istikametindeki iki şiddetli Yunan taarruzunun Türk direnişi karşısında tamamlanamadığına yer veriliyor, bu arada Yunan kumandanının, durumu oldukça kötü gördüğü ile onların insanca ve savaş levazımı bakımından da kayıplarının önemli olduğu üzerinde duruluyordu. Le Temps 20 Ocak 1921 tarihli sayısında da yine İnönü savaşına yer verdi. Bu savaşla ilgili olan haber İstanbul kaynaklı idi ve şu hususları içeriyordu: "...Amacı Eskişehir'i almak olan Yunan kuvvetleri İnönü mevkiine kadar ilerlediler; orada komutan İsmet Bey yönetiminde bekleyen milliyetçilerin bir ordusu saldırarak Yunanlıları yendi. Yunan ordusu, Bursa civarındaki eski mevkilerine çekildi, oralarda çarpışmalar milliyetçilerin lehine geliyor. Yunanlıların adam ve teçizat bakımından kayıpları ağırılmış"²⁹.

Bir başka Fransız gazetesi Yunan taarruzunun şimdilik durduğunu, bu savaşa Kral Konstantin'in lehine bir propaganda yapmak "maksad-ı yeganesi" ile girildiğini belirtirken³⁰, Le Petit Parisien'de Atina çıkışlı bir habere yer veriyordu; Buna göre Kemaliler üç noktadan Yunan hattını yarmışlar, Yunan sol cenahına karşı önemli bir kuvvet yığmışlardı. Vaziyet çok kötü idi ve Rallis hükümeti mali yönden güçlük içinde bulunuyordu³¹. Öte yandan, İngiliz muhafazakarlarının temsilcisi durumundaki Morning Post'un 12 Ocak 1921 tarihli uzunca bir yazısında Sevr Antlaşması'nın İngiltere için taşıdığı önem vurgulanıp, Yunanistan'dan beklenen işlevin bu devletçe yerine getirilememiş olmasının ve ordunun uzun zaman seferde kalmasının Yunan seçimlerinin kralcıların lehine sonuçlanmasını sağladığı belirtilirken İnönü Savaşı'nın öngünlerindeki durum değerlendiriliyor, Kral Konstantin'in duygularıyla dolu bir politika ardında koştuğu kaydedilerek, Mustafa Kemal'in çevresinde güçlü bir Türk ordusunun toplandığı üzerinde duruluyordu. Bunun yanı sıra Yunan ordusunun her geçen gün etkinliğinin azaldığı da ileri sürülüyordu³².

²⁸ Alemdar, 22 Ocak 1921, sh 1'den Le Temps ve 22 Ocak 1921 tarihli İkdam.

²⁹ Alemdar, 22 Ocak 1921, sh 1 den L'Excelsior.

³⁰ Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922, s. 242.

³¹ Peyam-ı Sabah, 19 Ocak 1921, sh 1den Petit Parisien.

³² İkdam, 19 Ocak 1921 sh. 1'den 12 Ocak 1921 tarihli Morning Post ve İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 144-145.

Yunan taarruzunun başarısızlığı Avrupa basınında yer almaya başladığında Rumca yayınlanan gazetelerin bir hafta kadar süren sessizliklerini bırakarak, Yunan askerî çevrelerinden aldıkları resmi ve yarı resmi tekzibleri yayımlamaya başladıkları dikkati çekti. Bu tekziplere göre Yunan askerî harekâtı keşif yapmak ve Yunanlılara karşı tarruz için Bursa cephesinde kuvvet yığan Mustafa Kemal'in ordusunu ezmek için düzenlenmişti. Bu amacına kavuşan Yunanlılar Kuva-yı Milliye tarafından "tazyik ve ta'ciz" edilmeksizin asıl mevzilerine dönmüşlerdi. Bu tür iddiaları Avrupa basını kesin bir biçimde tekzib ediyordu. Ayrıca herkesçe bilinen bir husus, 110 km derinlikli bir keşif taarruzunun savaş tarihinde örneğinin olmamasıydı. Oysa Yunanlılar İnönü bölgesinde Köprühisar'da Türk ordusuyla ciddi ve sert bir çatışmaya girmişler mağlup ve hezimete uğramışlardı. Yine bu çarpışmalara Yunanlılar keşif taarruzunun gerektirdiği sınırlı sayıda kuvvetle değil, Anadolu'da bulundukları 5-6 fırkalık kuvvetlerinin iki fırkasıyla katılmışlardı. Bu da savaşın keşif taarruzu niteliğinde olmadığını gösteriyordu. Ayrıca Yunanlıların resmi tebliğlerde yer verdikleri bir diğer husus, üç Türk fırkasını tarumar ettikleri idi. Bu iddia doğru olsaydı, Kuva-yı Milliye işgal olunan yerleri nasıl geri alabilir ve Bursa bölgesindeki Aksu mevkiine kadar nasıl ilerleyebilirdi?³³ Bütün bu açıklamalar Yunanlıların resmi tebliğlerindeki iddiaların aksine İnönü ve çevresinde yapılan çarpışmalarda yenik düşerek geri çekilmek zorunda kaldıklarını gösteriyordu.

Yunanlıların İnönü savaşıyla ilgili açıklamalarına yer veren Amerikan gazetelerinden The New York Times'in 17 Ocak 1921 tarihli yayınına gelince; Burada Yunanlıların yenilgilerine ilişkin olarak ileri sürdükleri gerekçeler kısaca şöyle yer almıştı: İklim koşulları olumsuzdu, yeni atanan subayların yetersiz olduklarıyla ilgili iddia doğru değildi, Türkler seçme birliklerini savaşa sürmüşlerdi ve bu savaşta ileri sürüldüğü gibi Yunanlılara karşı savaşan Türklerin³⁴ arasında Bolşeviklerin bulunmadığının anlaşılmasıydı (34). Yunan

Diğer bir İngiliz gazetesinde, Daily Telegraph'ta 15 Ocak 1921 tarihinde yayınlanan yazıda; Konstantin kaynaklı haberlerde, Papulas'ın gerçek dışı açıklamalarının söz konusu olduğu, buna karşın Roma'dan gelen haberlerde ise Papulas ordularının Kuva-yı Milliye'ye mağlup olduğunun yer aldığı, bu durumda İngiliz muhalefeti tereddütlere sevkettiği belirtiliyordu. İkdam, 22 Ocak 1921, s. 1.

³³ Peyam-ı Sabah, 19 Ocak 1921, sh. 1.

³⁴ Osman Ulugay, Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı, Mart 1974, İstanbul, s. 118-119.

İnönü Savaşı sırasında iddia olunan hususlardan birisi de Türk ordusunda Bolşeviklerin de bulunduğu idi. Bu tür iddialar esas itibarıyla Kuva-yı Milliye'nin Sovyetlerle olan ilişkilerinden

iddiaları ve bu iddialara karşı Türklere gelen haberler konusunda ABD'nin İstanbul'daki Yüksek Komiseri Amiral Bristol'ün 20 Ocak 1921 tarihli raporunda şu cümleler yer almıştı: Küçük Asya'da Yunanlılar ile Türkler arasında çarpışmalar konusunda, burada bir çok haberler ve söylentiler dolmaktadır. Yunanlıların Bursa cephesinden Eskişehir cephesine kadar gelip, ondan sonra eski hatlarına geri çekildikleri kesinleşmiş benzetmektedir. Yunanlıların kendi raporlarına göre geri çekiliş zecri ve çabuk olmuş, çok sayıda kayıp vermişler... Türklere gelen haberlere göre, Bursa geri alınmış ve Afyonkarahisar'dan İzmir yönüne doğru büyük başarılar elde edilmiştir. Bu haberler teyid edilmemiştir, belki de abartılmıştır³⁵.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir: İnönü savaşının Yunanlılar bakımından nedeni yeni kurulmakta olan Düzenli Ordu'nun etkinliğine fırsat vermemek, o dönemde demiryolu ulaşımı açısından son derece önemli konumda bulunan Eskişehir'i almak, böylece Sevr Antlaşması'nı uygulatma güç ve kuvvetinde olduğunu kanıtlayarak İtilaf Devletleri katında Konstantin ve Rallis'in itibarını sağlamak, Venizelos zamanında kendilerine Batılı devletlerce verilen "mezuniyeti" yeniden elde etmektir. İnönü savaşının Yunanlıların kaybıyla sonuçlanması üzerine bir haftalık suskunluk döneminden sonra yayınlanan resmi tebliğlerde iki husus göze çarptı: Bunlar savaşın aslında bir keşif taarruzundan ibaret olduğu ile Yunanlıların bir çok esir ve ganimetler elde ederek başarıyla eski mevzilerine dönmüş olmalarıydı. Bu iddiaların gerçeği yansıtmadığı hem Avrupa kamuoyunda hem de Türk kamuoyunda ortaklaşa benimsenen husus oldu. Anadolu kamuoyu elde edilen başarıyı biraz da olsa abartılı olarak değerlendirirken, bu hususa yakın bir kanının İstanbul basınının Ulusal Hareket'e taraftar kesiminde de yer aldığı dikkati çekmektedir. İstanbul basınının Anadolu Direnişi'ne karşı olan kesiminde savaşın kazanılmasından duyulan memnuniyet sergilenirken, savaşın kazanılmasının kesin çözümler getiremeyeceği noktasından hareketle kalıcı olanın İtilaf Devletleri'yle özellikle de İngiltere ile bir an önce anlaşmak ve uzlaşmak olduğu vurgulanıyor. Böylece başlangıçtan beri Kuva-yı Milliye'nin izlediği politikaların

kaynaklanmakta idi. Unutulmamalıdır ki, daha 1919 yazında kongreler döneminde özellikle de Damat Ferit Hükümeti'nce Kuva-yı Milliye hareketine yöneltilen ağır eleştirilerden birisi de onun Bolşevikliği benimsediği idi. Bu suçlama dış dünya tarafından da zaman zaman dile getirilmişti. Bu tür iddianın sık sık yinelenmesinde Türk-Sovyet ilişkilerindeki giderek artan yakınlaşmanın söz konusu kesimler üzerinde bıraktığı kuşkuların önemli bir rol oynadığı düşünülmelidir.

³⁵ Orhan Duru, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Temmuz 1978, s. 110.

çok sert biçimde eleştirilmesinin yeni bir örneği sergileniyordu. Bu arada Anadolu basınında birçok yerlerden çekilen kutlama telgraflarının yanısıra, yurt sahtında da bayram sevinci ölçüsünde coşkulu gösterilerin düzenlendiği haberleri yer almıştı.

ANADOLU AJANSI BÜLTENLERİ

Burada Amerikan belgeleri arasında Anadolu Ajansı'nın çıkardığı ilk bültenleri görüyoruz. Bu ilk bültenler Fransızca olarak dış dünyaya haber vermek için çıkarılıyordu. Mustafa Kemal, başka konular yanında haberleşmenin önemini anlamış ve Anadolu Ajansını kurdurmuştu. Karşılaştığımız ilk bültenler Birinci İnönü Zaferi'nden söz ediyor. Anlaşılan Yunanlılar Birinci İnönü Savaşını küçültmek istemişler... Anadolu Ajansı bunu yanıtlıyor. Bültenler üzerinde «Bureau d'information-Adalia» yazılı. Yani Enformasyon Bürosu-Antalya. Acaba o zaman Antalya'dan mı dağıtılıyordu bu bültenler? Onu bilemiyoruz.

BÜLTEN

Anadolu Ajansı

Ankara 24 Ocak 1921 Numara 48

İstanbul'dan ve iç bölgelerden bize gelen haberlere göre, kahraman Batı Ordumuzun Yunanlılara karşı kazandığı zafer, başkentte olduğu kadar, taşrada da, Türk ve Müslüman halk arasında görülmemiş bir sevinç, Hıristiyanlar ve Müttefikler çevresinde ise üzüntü yaratmıştır.

Anadolu Ajansı şunu belirtir ki, Yunan karargâhı yayınladığı gecikmiş bildiri ile, gerçek bir hücumun söz konusu olmadığını, sadece keşif harekâtı yapıldığını öne sürerek, büyük İnönü Savaşında Yunan birliklerinin uğradığı yenilginin önemini azaltmaya çalışmaktadır. Ayrıca kayıplarının ciddi olmadığını iddia etmektedir.

tedir. Şunu hatırlatmalıyız ki, Yunan birlikleri Eskişehir önünde 36 saat çarpışmak zorunda kalmışlar, büyük kayıplara uğramışlar ve kaçmışlardır. Savaş alanında 12 saat daha kalsalardı toptan yok edileceklerdi. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Milliyetçi Ordunun genel kurmayı, önceden hazırlanmış bir plan gereğince, son darbeyi vurmak için düşman birliklerinin Eskişehir önüne kadar ilerlemelerine göz yummuştur.

Yunanlıların yenilgisi, İstanbul'a götürmek zorunda kaldıkları çok sayıda yaralıdan bellidir. Bu da Yunan Genel Kurmayının gecikmiş bildirisinin ne kadar yalan olduğunu ortaya koymaktadır.

Yunanlılar önlerinde düzensiz güçler bulunduğunu ve bunların kolayca Eskişehir önünde yok edilebileceğini sanmışlar ve böylece bir askerî geziye çıkmışlardır. Yunanlılar ile, Türkleri ezmeği amaç edilen İngilizler, bizim morali yüksek, iyi düzenli, kahraman ve genç ordumuzun önünde şaşkınlığa düşmüşlerdir.

Yaşama hakkını ve varlığını korumak için silaha sarılan Türk ulusunu ve vatani, boyunduruktan kurtarmak görevini yüklenmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, sarsılmaz gücünü bu son zaferle bir defa daha ispatlamış ve şanını yüceltmıştır. TBMM Hükümeti, dünya haritasından Türkiye adını silmek isteyen saldırgan düşmanlara karşı şunu haykırmaktadır; yedi yüzyıla yakın kahramanlıkla dolu şanlı bir tarihe sahip ve ölmek istemeyen bir ulus yok edilemez.

Anadolu Ajansı ayrıca şunu belirtmek ister ki, vatana ihanet eden, suç işleyen ve düşmanlarımız Yunanlıların saflarına katılmak alçaklığını gösteren ünlü kışkırtıcı Ethem, kardeşleri Reşit ve Tefik, ayrıca onların yolunda olanlar, kuvvetlerimiz tarafından izlenmiştir. Bu kışkırtıcılardan bir çoğu öldürülmüş, hapsedilmiş ya da birliklerimize teslim olmuşlardır. Kısacası bu hainler son olarak Sındırgı, Akhisar ve Marmaracık yönünde yok edilmişler ya da dağıtılmışlardır. Bu başarı da kahraman birliklerimizin İnönü'deki zaferini tamamlamaktadır.

Bize gelen güvenilir bilgilere bakılırsa, son yenilgiden sonra aceleyle Bursa yönünde kaçarken Yunan birliklerinin elinden hiçbir şey kurtulmamış, düşmanlarımız, geçtikleri her yerde köyleri ateşe vermişler, Müslüman kadın ve kızların ırzına geçmişler, yağma, hırsızlık ve katliam yapmışlardır.

Bu olayların sözde uyar Avrupa'nın yüzünü kızartması gerekir.

Müttefik hükümetler, özellikle başında Lloyd George'un bulunduğu İngiliz Hükümeti bu konuyu düşünürler mi acaba?]

BÜLTEN

Anadolu Ajansı

Ankara 25 Ocak 1921 Numara 49 İnönü Savaşı ve Yunan Bildirisi

[Anadolu Ajansı İnönü Savaşı konusunda şu bilgiyi yayınlamakla görevlendirilmiştir:

Yunan Karargâhı resmî bildirisini (Bizim zaferimizle biten İnönü Savaşının tarihi) 11 Ocak 1921'den 16 Ocak 1921'e kadar yayınlamamıştır. 17. Ocak 1921'de yayınladığı bildiride ise Yunan hareketini basit bir keşif hücumu olarak nitelendirmiş ve önemini azaltmaya çalışmıştır.

Buna yanıt olarak şunu belirtiyoruz:

1 — Kuvvetlerimiz, belli bir plân çerçevesinde aldıkları emir gereğince düşmanı İnönü dolaylarına kadar çekmiştir. Öyle ki Yunan birlikleri saldırıya başladıkları noktadan 150 kilometre uzaklaşmışlardır. Böyle geniş bir alana yayılmış bir harekâta herhalde keşif hücumu denilemez.

2 — Büyük İnönü Savaşı, 36 saat bütün şiddetiyle devam etmiştir ve düşman, kuvvetlerimiz karşısında dayanamamıştır, çekilmek zorunda kalmıştır. Yunanlılar büyük kayıplar vermişlerdir ve çekilişleri bir bozgun biçimini almıştır.

3 — Yunan karargâhı, daha önce birliklerinin Bile-

cik ve Bozhöyük'e ilerlemelerini kesin bir başarı olarak ilan etmişti.

Daha sonra bu harekâtın bir keşif hücumu olduğunu söylemek acaip bir çelişkidir.]

Anadolu Ajansı
Ankara 26 Ocak 1921, Numara 50

YALANLAMA

İstanbul'da «İleri» gazetesi 23.12.1920 tarihli sayısında Ermeni gazetelerinden alarak bir haber yayınlamıştır. Buna göre Kürtler mahalli hükümete karşı sözde ayaklanmışlardır. Bu ayaklanmayı kıskırtmak için Kürtlere bağımsız bir yönetim kurmak için söz verilmiştir. Dersim Kürtleri Fırat'ın batısında bulunan Türk köylerine saldırdıktan sonra Ekin'e yaklaşmışlardır. Hatta iki Rum köyünü de yağma etmişlerdir. Ekin'i ele geçirmek istemektedirler. Kürtler ayaklanmayı sürdürmek için gerçek hazırlıklar içindedirler.

Anadolu Ajansı, baştan aşağı uydurma ve temelsiz olan bu yalanları ve dedikoduları yalanlamakla yetkili kılınmıştır.

Ajans ayrıca, bu bölgede tam tersine Kürtler kadar Türk halkı arasında da tam bir sükûnun egemen olduğunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle uyum içinde ulusal savunmayı ilgilendiren konularla heyecan ve istekle meşgul olduklarını belirtir.]

İSTANBUL'DA İNGİLİZLERİN BİR UYGUNSUZ DAVRANIŞI DAHA

İstanbul'da İngilizlerin İstanbul'da yeni bir kötü davranışa giriştiklerini haber almıştır.

Türlere karşı hazırlanan bu komplo üzerinde şimdiden bütün dünyanın dikkatini çekiyoruz.

Türklerin bir küçük tabanca bile taşımalarına izin vermeyen İngiliz'ler, bu defa Kırım'dan kaçan Rus as-

(این اوکی) میدان محرابه سی حقیقده

یونان متابعیندن ویرین روسی تحصیلات

یونانین فوجی شیره برهمنه عرصه کارگیری بلک کوزل اوضاع و افرایه امریه

آشور - اسرا بیستهری بیکیسی اوخیا ایزده
برایج حاجاطی لوجیده ایسی - بلاخره میرادی
(یونان اولاس) حسا کوی کاون توره بکری
سکرده (ملیک - جوجور طایح) نیلی اینه

موضع آتین اولان دکنس فرای اساسی ایسی
حره کیریمسین ویرینه کیمستله برهمنه
حران ایلیندو

تیک بکری سکرده کوی صیسی کوزلی
تیک بریسین ایلک سترین ایدی - سوسه وقت
فیرده جیره مانع اولمشورده هط میس طایفیلر
مانعاز دکنس بواضعه جیوم باشاندو

لاایله جیورده سلما کورسکسیندن صیسی کوزلی
دوای برهمنه ایشاد ایلن لوی طیه شتلی
برساتون کیرسیر وادی - هط بران حسکوزی
خوش توتونه ایلریمکده (د اولطای) تیه
لوسکی بوسولری بر برتی مناصب ترک ایلان

وقت شهرین سوکره طرایف لوتزی کوزلی
تاغ برانه آتین اولان (لوتزیه) کیکنده
تجه ایش ایسی - دکنس صیدک بوسولنده
یولاندین - حیدر سول ساجدن مرکزی یونان
لوتزی و سول جاشدن ایل (ساورا یولوس)

لوتزی بوسولنده و جیورده جیوم اولنه برابر شیلر
خاتون کورسکسیندن یازده و آن لوتسکسیندن
شانتا سیم (۱۰) لای مانع ایلندی - جیول کوز
ایسورده دکنس شتله سکرده ایسورده ایسی

آتین ایل لوتزی دوت ده تیه - جیشیلر هط
کوزیکوره شایلدن بیره طایف جیولورده
یونانی لوتزی بوسولنده - هر بیک طرفه طویلیسی
آتین بوسولنده ایسی - آتین دوسیت
دستر ایسی - بر دونه ایلن لوتزی - طایفلی

شانتا کیمسلی کی تیه - طیرمانه تیر - بر
کوزلی طیر دیر - دیکسلی سولوق دکنس
یا کوزلی - دیکسون کوزلی - تکی صدایه
جیوم ایسورده ایسی - لوی طیه کیمس - کوز
تیک لیلی - صدایه لوی طیرمانه ایسی

شاق - طایف لوتزی - برتیزی لوتزی
ای کیمسلی - شندوق بیلری شریه ایسی
یوزلیه و لوتزی
یونان آزده ایسی - کوزیکنده (۹) طایفه
(۲۰) هراد کوزلی و برتیزی تیک لیلی تیر
تیکسلی طایفه بوسولنده قودن ایسی

هراد - کوزلی ایسی تیه کیمس
کس اولوقی باشه لوتزی کوزلی ایسه
کوزلی - برتیزی کوزلی - کوزلی ایسی
کوزلی برهمنه (۹) طایفه (۲۰)

طویل وریسکسینده سولمانس - و قیرمه
روس کوزلی کیمس و لوتزی ایسی
کوزلی ایسی - کوزلی ایسی

کوزلی ایسی - کوزلی ایسی
کوزلی ایسی - کوزلی ایسی

لوتزی (لوتزی دورون) - بروجه آت
کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

کوزلی ایسی
کوزلی ایسی

وچ کون اول اخیراً یاغی اشتداد بلدیر بلیور

سور: ۱۰۷۳
روز: ۱۶ مارچ ۱۹۲۱
بلاک: ۱۶ مارچ ۱۹۲۱

یونان تعرضی ناصیه قاشیلاری

«قوای املیه» نك مقابل تعرضی

۱۲ كانون ای چهارشنبه کون اقدام اوستی بیلیسك و تره پای
اشترداد املی : حرکات دوام ایدپور

پران دوت کونبری تپد روسی لفر
ایدور . وشاروس خط حریفه ک ترشه
تیبیسس لوله کال اوله ورا آلمان ایلر
طاق لفر کله سود تیسس لری بره ایتر
ایگسور .

ق ادویه و بان تر ایلان تیشا تیشا
پو کایر . اسکپر . اوستک ایشاقی
ترش لوزولوت برورول کیم کالی بر
فره ایله دیکر ایلر فرقه ای بر فرک
دوت طوبی آلا ایله ایبر افشور .
دوت ترشه ایله سلسلی تیک بر طوبی
سری اولس ایش حالت لوسه تیزیک
تلقه مان اولاری و بان سکری اول
دالوز لری و ایگسور .

اساساً دیکر . . . و بان حال
فریاداسیلمک . کول باغان . قاتان
ایله تیکسسه . لوزولوت اوز ساسه
سوق ایله ایبر کول کول باغانه
سلسلیتیل کیرتیل بر رفه مان جان
سلسلیتی . این لری . برورول کول
سلسلیتی . ایبر سرب بول مان
طوبی لوزولوت .

آبک لون اکیس کون آفادی بیلیسه
بوز اولدور و بره جان اسفورد اولدور .
حرکات حریفه کله سلسلی کونولر .
اشکاف ایشیق بولر کلسور .
ایبر اولر ایشاق خام

